

MY HOME IS MY CASTLE

ANDRÉ CREMER

Puberaal gecoquetteer met het negentiende-eeuwse fin-de-siècle paste wonderwel bij een katholieke homoseksuele jongen in de late jaren zeventig van de twintigste eeuw. Mijn stijliconen als Brian Ferry en David Sylvian brachten me ertoe om gedichten van Baudelaire, Mallarmé en Verlaine te lezen, overigens zonder ze te begrijpen. Via Oscar Wildes 'Picture of Dorian Gray' kwam ik rond mijn zestiende terecht bij 'Tegen de keer' van Joris-Karl Huysmans. Dit boek (1884) wordt vaak als de bijbel van de decadentie gekwalificeerd. De hoofdfiguur Duc Jean Floressas des Esseintes, wekte bij mij grote sympathie. Meer dan Wilde bij de sprookjesachtige Dorian Gray wordt Des Esseintes door Huysmans op de huid gezeten. Dat maakt hem, naast een archetypen van de decadentie en ondanks zijn excentrieke hedonisme, voor mij tot een echt mens. De bijna alledaagse getormenteerdheid van deze anti-held sloot goed aan bij mijn verwarrende puberteit. Ongeveer een jaar geleden herlas ik het boek, en opnieuw werd ik getroffen door het ontbreken van een plot en het accent op de beschrijving van de centrale figuur Des Esseintes. Een man die, erfelijk belast met een reeks aan neurotische aandoeeningen – een vereiste voor elke decadente dandy – zich vol afschuw voor een zich industrialiserende wereld terugtrekt in een landhuis buiten Parijs. 'En tenslotte haatte hij uit de grond van zijn hart de nieuwe generatie, de afgrijselijke lomperds, die het nodig vinden luid te praten en te lachen in restaurants en cafés, die op straat tegen je aanlopen zonder excuses te maken en die ook zonder maar de minste spijt te betuigen, je de wielen van een kinderwagen tussen de benen duwen.' 'Agressie', 'kort lontje', 'zinloos geweld', allerlei gekleurde armbandjes en de alom aanwezige bug-a-boo komen hierbij meteen in mijn gedachten op. Uit pure afschuw voor zijn medemens en om de opperste verveling het hoofd te bieden, ontwerpt de pessimist Des Esseintes in zijn privédomein kunstmatige paradijzen vol weelde, los van de dagelijkse werkelijkheid. 'Hij had nu enkel het plan – en dit keer alleen voor zijn eigen plezier en niet meer om anderen te verbazen – een gerieflijk, maar niettemin uitzonderlijk huis in te richten; een verblijf, dat precies voldeed aan de behoeften van het eenzame leven dat hij ging leiden.'

Huysmans beschrijft hoe Des Esseintes zijn directe omgeving vormgeeft. Het interieur van het landhuis wordt niet alleen per keer van een ander kleurenschema voorzien, maar ieder onderdeel, tot aan een geur, volgt esthetische principes. De symboliek van (edel)stenen, bloemen en planten, klassieke en contemporaine kunst en de literatuur waarmee de held zich omgeeft, worden aan een uitgebreide analyse onderworpen en als zodanig esthetisch verantwoord. Nissen en hoeken in allerlei historiserende en avant-gardistische stijlen moeten elke stemmingswisseling van de neuroot ter beschikking staan. Het gehele decor, deze stapeling van sferen, vormt uiteindelijk een beschermende laag tegen een boze buiten- en binnenwereld.

Trust me – I'm a designer

De dandy-achtige interieurdesigner Lawrence Llewelyn-Bowen plaatste in de late jaren negentig van de vorige eeuw deze vorm van escapisme in de schijnwerpers van het massamedium tv. In het BBC-programma 'Changing Rooms' werd de kandidaten de mogelijkheid geboden om hun huis te verfraaien. Llewelyn-Bowen bood zijn expertise aan om van een door de bewoners verwaarloosd vertrek, een begeerde leefomgeving te maken; een proces dat overigens niet zonder slag of stoot verliep. In zijn onvermijdelijke paarse outfit met ruche mouwen beet hij de kandidaten toe, wanneer onder hun zuchten en kreunen weer een pot pistachekleurige verf geopend werd: 'Trust me – I'm a designer'. Dankzij Llewelyn-Bowens sterrenstatus, gevoed door de onverbidelijke aanwezigheid van de camara's, slikten de bewoners keer op keer hun twijfels in, om aan het eind zelfs ruiterslijk toe te geven dat zijn toepassing van kleur en materiaal uiteindelijk boven verwachting was. Dit tv-format bleek zo succesvol dat het binnen de kortste keren als 'decorating makeover show' over de hele wereld succesvol werd herhaald.

In 2006 kennen we steeds meer vormen van 'makeover shows'; van plastische chirurgie, het verbranden en vervangen van complete kleerkasten en het in een afvalcontainer laten verdwijnen van dichtgegroeide interieurs, tot alle mogelijke combinaties van deze ingrediënten.

Reden voor deze grenzeloze populariteit ligt ongetwijfeld in de impliciete belofte van al deze programma's. De eis tot zelfverwerkelijking van ieder individu binnen het neo-liberale maatschappijmodel legt een steeds grotere druk op ons allen: we moeten onszelf per definitie veranderen om volwaardige vrije individuen te zijn en dat moet zo snel mogelijk gebeuren.

De 'makeover show' suggereert dat deze eis in vijftig minuten valt in te willigen. Jarenlange psychoanalyse waar ik en mijn generatiegenoten nog op moesten vertrouwen, is daarmee natuurlijk overbodig geworden. De term professionele hulp lijkt hiermee een nieuwe – en veel pragmatischer – betekenis te hebben gekregen.

Emotional decorating

De interieurvariant binnen alle transformatieprogramma's is inmiddels zelf getransformeerd tot een 'emotional decorating makeover'. Falende gezinssituaties, slecht functionerende relaties en de eenzaamheid van alleenstaanden wordt het hoofd geboden door hele teams van designers en 'interior decorators'. In enkele dagen onderwerpen zij onze directe leefomgeving aan een gesponsorde metamorfose. De roep om regionalisering en lokalisering kent zo in het interieur een geheel eigen variant. Niet voor niets spelen familie, vrienden en burens in deze shows een belangrijke rol. Zij helpen de hulpelozen, uiteraard onder de begeleiding van de 'huisdandy' als expert en aangever, aan een nieuw leven.

Met de hulp van de media en de sponsoring van de industrie blijkt alles mogelijk. De impliciete boodschap is helder; het systeem geeft wat u wil. Wat vroeger was voorbehouden aan weinigen is nu bereikbaar voor ons allemaal. De minimalistische 'bachelorpad' en het opulent ingerichte penthouse uit Wallpaper of de 'Einfamilien'-designdroom uit Schöner Wohnen is door deze shows binnen handbereik van iedereen. Onder luid gejuich van de gehele straat arriveren de nieuwe helden, die een 'healing by design' mogelijk maken. Geëmotioneerd nemen de geholpenen afscheid van hun oude inadequate levens en zien dat de interieurdesigner met de juiste kleuren en texturen al hun problemen heeft opgelost. En wij

zien het met hen en pinken ook een traantje weg. Design als panacee voor alle (post)moderne Weltschmerz. 'Heile Welt' binnen onze vier muren.

Horror vacui

De eerste sociologische studies over het makeover-fenomeen zijn al verschenen. 'Mensen raken verslaafd aan het proces om zichzelf steeds weer te heruitvinden, maar verliezen daarbij uit het oog waarom ze daarmee gestart zijn en wat ze proberen te bereiken,' zegt Anthony Elliott, sociologieprofessor aan de Engelse Universiteit van Kent. Samen met Charles Lemert schreef hij 'The New Individualism', een boek over de gevolgen van deelname aan makeover shows. 'De obsessie met de celebrity-cultuur en makeover-shows doet mensen uiteindelijk geloven dat ze zichzelf moeten verbeteren. Maar dat leidt tot ontgoocheling en verwarring. In plaats van onszelf terug te vinden, verliezen we onszelf.'

We mogen vraagtekens plaatsen bij deze conclusie die, net als de transformatieprogramma's zelf, de illusie in stans houdt van een individualiteit die verloren, gevonden en weer opnieuw verloren zou kunnen worden. Nieuw is de wijze waarop ij in het getransformeerde interieur – als een gehele eigen variant op het ontworpen interieur – onze gedroomde individualiteit zouden kunnen vinden. Het functionalisme kende een verbinding van esthetische en politieke motivatie: de arbeider zou verheffing moeten vinden door de esthetiek van hetgeen hem omringde. De politiek van Nieuw Rechts en zijn neoburgerlijke moraal is, naast veiligheid, gecentreerd rond het verzamelen van bezit. Het interieur vormt de ideale arena voor deze 'ideologie'. Design speelt daarin een belangrijke rol: designers zijn immers de voornaamste leveranciers van onze drang naar 'mooie spullen'. De utopie van de maakbaarheid van de samenleving is vervangen door de maakbaarheid van het interieur, waarbij de ambitie van de jaren zeventig, namelijk de maakbaarheid van het individu, als echo op de achtergrond doorklinkt.

Vergeefs escapisme

De beleveniseconomie maakt inmiddels een belangrijk onderdeel uit van de markt. De permanente prikkels van de beleveniseconomie zijn

het laatste antwoord op de angst voor existentiële leegte. In onze emotionele en spirituele behoeften wordt nu voorzien door ‘branded’ kleding, producten en interieurs. En de steeds duidelijker referenties naar geschiedenis, ambachtelijkheid en eclectische binnen de huidige vormgeving komen tegemoet aan het verlangen naar authenticiteit en uniciteit. Maar is dat de oplossing voor onze ennui? Des Esseintes was een verbeelding van toenmalige escapistische levenskunstenaars en estheten die wegdromen in zelfgemaakte besloten omgevingen: Koning Ludwig II van Beieren, Charles Baudelaire, Edmond de Goncourt, Barbey d’Aurevilly en zeker Comte de Montequiou-Fezensac. Maar Des Esseintes overstijgt het Dandy-isme van deze heren. Het gaat bij deze figuur niet alleen om, zoals Baudelaire de dandy beschrijft, zonder onderbreking het sublieme te willen bereiken: ‘Hij moet leven en slapen voor de spiegel’. Des Esseintes is meer dan alleen een negentiende-eeuwse decadent, of een literaire stijlfiguur vooruitlopend op het fin-de-siècle gevoel van een zich in rap tempo industrialiserende samenleving. Hij is simpelweg de verbeelding van de contemporaine mens. Heen en weer geslingerd tussen verslaving en verzadiging, hoop en teleurstelling wordt hij zich ervan bewust dat zijn pleziertjes en genotjes tijdelijk zijn, maar zijn behoeften oneindig blijven.

Met zijn artificiële paradijzen poogde Des Esseintes een hemel op aarde in te richten, maar uiteindelijk moet hij erkennen dat hij zich niet terug kan trekken uit de wereld. Net als hij worden wij overvallen door spleen, een melancholie die niet door design is weg te nemen. Des Esseintes moet vanwege zijn gezondheid terugkeren naar de werkelijkheid, de reden waarom hij zich daar ooit had teruggetrokken.